

ՄԵԼԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.

Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.

Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լիարժէքով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իրաւաւորութիւնը բաւին 2 կոպեկով.

Տէլէֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Շաբաթ օր, յունիսի 5-ին, առաւօտեան ժամի 11-ին, Մոզնու սուրբ Գէորգ եկեղեցում կատարվելու է

ԾՂԱՆՈՐ ԹՈՎԱԶԱՆՆԻՍՏԱՆ ՂՈՐՂԱՆՆԵԱՆՑԻ

հոգեհանգիստը, որի մասին հանդուցեալի դուստր Նունէ Մէլիք-Փարսադանեան յայտնում է ազգականներին և ծանօթներին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սխալ թէ կեղծիք.—Ներքին Տեսչութիւն.
Մամուլ. Նամակ Նուրից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Թիւրքահայերի կեանքից. Նամակ Անգլիայից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Ժողովրդի մարդը:

ՍԽԱՆԻ ԿԵՂԾԻՔ

Որքան ծանր տպաւորութիւն են թողնում այն մերկայացումները, որոնց ականատես ենք մենք, Ֆրանսիայում Պարզում է, որ Իրէյֆուսի դատաւարութեան մէջ մենք գործ ունենք ոչ թէ միայն դատաստանական մի դժբաղդ սխալի հետ, այլ այդտեղ մեծ դեր են խաղացել կեղծիքը և մի կազմակերպված քառմեկի դաւադրութիւն: Նշանակու է «բորբերոն» մեծ յանցագործ էստերհայի գործն է, «դոսիէն»—ցածաճողի Ներքին ջանքերի արդիւնն է, որ նա իրագործել է ուրիշներին յանձնարարութեամբ: Պատիւ-Կլամ, Մերսիէ, Դոնդ, Պելլէ, Բուադէֆր և նրանք արքանականները, որոնք հանդէս էին եկել մեղադրողների և Ֆրանսիական հայրենասիրութեան ջատագույնների դերի մէջ, այժմ ներկայանում են իբրև դաւադրողներ, իբրև ճշմարտութիւնը կամաւ ծածկողներ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՄԱՐԿԻ

(Բժիշկ Անանիա Սուլթան-Շահի յիշատակին)

Մեր կեանքում աչքի են ընկնում երկու տեսակ տիպեր: Առաջինը՝ մարդիկ, որոնք ապրում են իրանց նեղ, շահասիրական նպատակների համար. դրանք մեծամասնութիւն են կազմում: Իրանց համար ժամանակի ողին, ժամանակակից պահանջները, կեանքի «հաւատարմը» կազմում են միայն և միայն փող դիպելը: Կան անհատներ մի և նոյն ժամանակ, թէև փոքր թուով, որոնք կեանքի նպատակ են դրնում մոռանալ իրանց գոյութիւնը և ապրել ուրիշի համար: Իրանք այն մարդիկ են, որոնք համար կեանքը մի փակված բան է երևում, մի շղթայակապ, նեղ շրջան և անհ զրանք ամբողջ ժամանակ, անբաւական այդ կացութիւնին, ձգտում են ազատվել ճնշող կապանքից և իրանց հետ գուրք քաշել, դժուարութիւններից հանել այն մարդկանց, այն շրջանը և հասարակութիւնը, որոնց մէջ ապրում են իրանք: Իրանք ժողովրդի մարդիկ են, որոնք ըստ ու հանդիսու վրդոված, անձնական աշխարհիւնը, պայծառ ապագան, փայլուն ու բարձր պայծառները արհամարհելով, կիր են մղում կեանքի անաշուղթիւններին, ճշող, սպանող հասկացողութիւնների դէմ, կրկն տիրող, հնազանդ ու քարանձաղ կարգերի դէմ, կրկն՝ աշխարհիս դրեղների դէմ, և անհ յաջողական կուրի շնորհիւ այդ անձնազոհ մարտնչողները պատուհան են բաց անում դէպի կեանքի բանտային խաւարը, որի միջով ներս է թափանցում կենարար լոյսը, մտքերի թարմ հոսանքը: Եւ այդպէս օրվայ հոգսերի մէջ տա-

կողներ, իբրև ստոր կեղծողներ և խար-դախողներ: Եթէ դրան աւելացնենք այն խայտառակութիւնները, որ թոյլ տուին իրանց Ֆրանսիական շօյնիզմի անարժան ներկայացուցիչները, հակահեղինակ ամօթալի շարժման պարագլուխները և քաղաքական գաւաղի խմբերի գործակալները, այն ժամանակ կը ստանանք մի նոր էջ այն սխալմաստիկական սարսափելի եղբորնագործութեան պատմութեան մէջ, որի առանձին մասերն են՝ բուլանիզմը և Պանամա:

Ինչպէս յայտնի է՝ Իրէյֆուսի ներկայ աղմկալի գործի յարուցանողը եղաւ էմիլ Զօլա: Նշանակու վրայաստը, որ զբաղված է Ֆրանսիական հասարակական կեանքի և բարքերի ուսումնասիրութեամբ և որը կարողացել է իր գրչով բանալ Ֆրանսիական ներկայ կեանքի ստիպալի վերքերը իր ազգի առաջ, կանգ առաւ Իրէյֆուսի գործի վրա զարհուրած այն դաւադրական անգլիկութիւնից, որով մի մարդ դատաւարութիւն է անապացոյց փաստաբանութիւնների և սանձարձակ զրպարտութիւնների հիման վրա: Եմիլ Զօլայի արտաբերութիւնը, նրա կատարած դիւզնօզը իսկապէս դուրս եկաւ հասարակագէտի մի հմուտ գործ: Նա իր սուր անեղի զրեց ոչ թէ մի պատահական բշտիկի վրա, այլ մի խոր և ճիւղաւորված պա-

ռապի ժողովուրդը մոռանում է դէմ մի վայրկեան իր ցանքը, մի փոքր շունչ է քաշում, ապրելու, առաջ շարժվելու նշաններ է ցոյց տալիս: Ինչ կը լինէր կեանքը՝ առանց այդ շարժիչների, առանց այդ զարթոնող խթանների: Իրանք կեանքի աղն են կազմում: Այդ բայց և զոհեր: Իրանցից շատերը՝ հարկւները, անհայտ անցնում են, առանց գնահատութեան կորչում են, բայց և երբ այդ անհատներին ժողովուրդը սկսում է հասկանալ, ճանաչել, կապվում է դրանց հետ մի մտքական կապով, անկեղծ սիրով: Եւ երբ գրկվում է դրանցից՝ անտանելի ցաւ է զգում: Անհ այդպիսի մի ցաւալի կորուստ ունեցաւ ներկայ մայիսի սկզբներում Ղզլարի հասարակութիւնը յանձին բժիշկ Անանիա Սուլթան-Շահի: Անգաղղ ծերունին զոհ գնաց իր բժշկական պարտաւորութիւնը կատարելու միջոցով, վարակվելով բանտարկեալից բժաւար տիֆով:

Ուղիղ սրանից երեսուն տարի առաջ հանգուցեալը, զիջանելով այն ժամանակվայ զղարցի ազդեցիկ հայ վաճառականների թախանձարին՝ Նիմայի տունավաճառում, թողեց պարագլուխները Մոսկովայի յայտնի կլինիկաներից մէկում: Իր փայլուն իղձերով ու վարվածքով երկուստեքալիկան յոյսերով, իր գործունէութեան տեղ ընտրեց մոռացված գաւառը—Ղզլարը: Նոր-նախընթացի երկուստեքալի բժիշկը, սուլված վաթսուական թւականներին վերանորոգելի զաղափարներով, միևնոյն ժամանակ լինելով «Հիւսիսային» բեկորներից մէկը, Նաղարեանի, Նաղարեանի, ընկերակից, հէնց սկզբից ջերմ կերպով մօտեցաւ ժողովրդին, մտաւ հայ ընտանիքները և սկզբնական կատաղի կուրը մղեց տեղական զարթոնքի և մոլանքի դէմ, որոնց բժշկական գիտութիւնը կաշանում էր հիւսիսային արևմտեցած անհայտ և դանդաղ խաբարական թլինիսներով ժողովրդին մոլորեցնելու մէջ: Նա առաջին հայ բժիշկն եղաւ Ղզլարում, որ բժշկվել տվորեցրեց, բժշկական գիտութիւնը տարբարեց ժո-

լարի վրա, մի ամբողջ դանդաղեց վրա, որ վարակել է Ֆրանսիական ազգի մի մասը և մեծ աղէտներ է բերում ներքին այդ հասարակական ժողովրդի ամբողջ կազմութեանը:

Զօլայի ներկայ գործը, որ ինչեցնում է անցեալ դարի վերջի հռչակաւոր գրող Վօլտերի դատաստանական մերկայացումները, ունի մի առանձին խորութիւն, որովհետեւ նա կապված է մի ամբողջ կազմակերպութեան գործունէութեան հետ. իսկ Ֆրանսիական հայրենասիրութեան կեղծ մեծամեծաւորները ներկայ գէպում վախեցնում են հասարակութիւնը զանազան վտանգներով, որոնք իբր թէ սպառնում են Ֆրանսիային ճշմարտութիւնը պարզելուց և կեղծքը փարատելուց: Զօլայի, նրա գիտակից Պիկարի և միւս աշակերտների կրած գոհերը և զրկանքները միայն ուժեղացնում են այն յաղթութեան նշանակութիւնը, որ պէտք է տանի ճշմարտութիւնը: Այդ յաղթութեան համար եւրասիական լույսի միայն ճշմարտութեան այդ քաջ գիւնդներին ոչ միայն Ֆրանսիական ազգը, այլ և շատ ուրիշները:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Մ Ո Ւ Ն

Պ. Պառնեանի յօդեանը մի հետաքրքրական բանականի նիւթ է բացել: Վ. Պօլի հայ լրագիրների մէջ: Արեւելքը աղ յօդեանի առիթով յայտնեց, որ մինչդեռ ռուսահայերը վրայագրութիւնը հիմնել են իրական, զիտարապէս ժողովրդական կեանքի վրա, թիւրքահայերը, շատ սակաւ բացառութեամբ, գրում են այնպիսի վեպեր, որոնք ոչինչ կապ չունեն կեանքի հետ և կարող էին հրատարակվել թէ Վ. Պօլում, թէ Պարզում և թէ Նիւ-Սօրկում: Այս պատճառով է, որ ռուսահայերը թիւրքահայերի բոլոր խաւերում և որ զիտարապէս՝ հայ կնոջ ընտելացրեց բժշկին դիմելու անհրաժեշտութեանը, մինչդեռ մեր մայրերից և ընդերքից շատերը զոհ են գնացել՝ ծածկելով իրանց հիւանդութիւնները աւանդական, անմիտ ամօթաւորութիւնից զրկում:

Այդպէս նա շարունակ երեսուն տարի ժողովրդի մէջ մնաց և ժողովրդի բարեկամը, չքաւորների, ամբողջ բուժողը դարձաւ. մասնաւոր վերջին տարիները, երբ բժիշկներից ոմանք 3—5 ռուբլի պրօֆեսորական տակաւ էին նշանակում իւրաքանչիւր այցելութեան համար, որով և փակում էին իրանց դռները դիմողների առաջը, բժիշկ Սուլթան-Շահը ձրի էր բժշկում: Ցաւի էին, առնում էր, չէին տալիս, պահանջել չունէր ու խռովական երեխայի նման իր այցելութիւնները չէր զաղարեցնում. դրա համար էլ հարստութիւն չը դիպեց ու չքաւորութեան մէջ մեծաց:

Հանգուցեալը իր կեանքի ընթացքում զանազան ծառայութիւններ է արել. նա երեսուն տարի բաղադրային բժշկի պոչտօն է վարել, որի հակոդութեան տակ եղել է և՛ բանտը, և՛ քաղաքի առողջապահական ընկերութեանը: Նա էր տեղական Բարեգործական ընկերութեան, նրա ձրի բուժարանի հիմնադիրներից մէկը, ուր և երկար տարիներ ձրի բժշկում էր: Եղել է հոգաբարձու, տեսուչ Ղզլարի հայոց երկսեռ դպրոցներում և ինչեւ զարոյցների ձրի բժիշկ: Պատուաւոր հոգաբարձու և ձրի բժիշկ էր քաղաքային դպրոցում: Մի և նոյն ժամանակ նա մի եռանդոտ, շնորհալի թատերասէր էր, որ թէ իր խաղով, թէ զանազան պիէտների թարգմանութիւններով և թէ ընտիր ներկայացումներ կազմելով՝ բաւական զարկ տուեց գաւառական թատերին: Ել չեմ յիշում նրա զբաղված և անհանգիստ դրութիւնը վերջին խոլերայի ժամանակ, երբ, իբրև քաղաքային բժիշկ՝ ամենքը իրաւունք էին համարում նրան անհանգստացնելու և նա չէր

հայերից այնքան առաջ են գնացել վրայագրութեան մէջ:

Այսօր ռուսահայ վրայագրութիւնը անբաղ-դասելի գերազանցութիւն մը ունի մեր վրայ եթէ ոչ ունի նրբութեան տեսակետով, դէթ վրայագրական արուեստին, բարբերու ուսումնասիրութեան և հոգեբանական երկոյթներու զննութեան տեսակետով:

Ոչ ոք այս իրողութեան դէմ չի վիճի: Զէ կարելի վիճել, ի հարկէ, և այն հասարակ ճշմարտութեան դէմ, որ թիւրքահայերն էլ կեանք ունեն, այն իրական կեանքը, որ վրայագրութեան հիւթն ու կենդանութիւնն է:

Որքան գործ կայ դեռ կատարելիք թրքահայ վրայագրին համար, ասում է Արեւելքը:— Թողով գաւառի կեանքը, նոյն իսկ Պօլայ մէջ ինչ ուշադրաւ դէմքեր, բարբեր, սովորութիւններ, հայ ընտանեկան-ընկերական կեանքի երկոյթներ կը մնան դեռ ուսումնասիրուելու կարօտ: Հայ ընթերցողներն ալ տենդոտ ծարաւ մը կը զգան տեղային կեանքէ վեպեր կարդալու: Զարմանալի է ուրեմն որ այնքան քիչեր կը փորձուին այդ զրական ճիւղը մշակելու մեր մէջ:

Եւ այդ տխուր իրողութեան դիմաց շատ իրաւացի է յօդուածագիր այս վերջաբանը:

Պէտք է գիտնալ թէ օրը օրին գրուած հատուածներու կեանքը կարճատև է և մնալուն աշխատութեանց հարկն է մասնաւորը որ դալի է հիմա: Եւ եթէ թրքահայ գրագէտները չեն ուզեր արժանանալ միշտ այն յանդիմանութեանց զորս ռուսահայ մամուլը կընէ մեր գրականութեան դէմ, հարեանքն ու թեթիւ հռչակելով զայն, պէտք է քիչ մը աւելի աշխատանք կորով ցոյց տան և լրջօրէն դարձնել իրենց վրայագրական սեռով, որ այնքան խաղան հոգեք ու կոյս անտառներ կը պարզէ դեռ իրենց առջև:

Իրողութեան հետ միանգամայն համաձայն լինելով, մի բանիմբեր փորձեցին բացատրել թէ ինչից է, որ թիւրքահայերի կեանքը այդքան անուշադրութեանց է մասնավոր վեպերի մէջ: Իրանցից մէկը Արեւելքը՝ մէջ կամեմուտ էր ապացոյցանել թէ պատճառը հայ խմբագիրներն են, որոնք գրական հրապարակում ուղղութիւն տուողներն են: Այդ հանգամանքը մէջ հրաժարվում իր ծառայութիւնը մատուցանելու, անհ այդ բոլորի համար ընդհանուր յարգանք և ուր էր վայելում: Նա յարգված էր նաև իբրև մարդ իր մեղմ, հեղահամայն բնաւորութեամբ՝ իբրև լաւ խորհրդատու, ընկեր և սրամիտ զուարճաբան խօսակիր: Դատ պարզ է, որ այդպիսի աշխատատեղ մշակից, ժողովրդի բարեկամը զրկվելը զղարցու համար շատ զգալի կը լինի և նրա տեղը դեռ շատ երկար դատարկ կը մնայ, և հէնց ցաւն էլ նրանումն է, որ արժաւորներն անցնում են, տեղները բռնող չէ երևում:

Թէ ինչ հասկանալ էր վայելում հանդուցեալ և ինչպէս ջերմ սիրում էր նրան ժողովուրդը, այդ երևում է նրանից, որ 4—5 տարի առաջ Ղզլարը բաւական ջեղք կերպով տուեց նրա 25-ամեայ գործունէութեան յօդեանը և նրա անունով մի ստեպանդիտ հաստատեց քաղաքային դպրոցում: Եւ երկրորդ՝ Սուլթան-Շահի յուզարկաւորութեամբ՝ վայել յարգանք և պատիւ են տուել նրա աճիւնին: Թաղման օրը համարեա բոլոր խառնութիւններ փակել է ժողովուրդը և մեծ բազմութեամբ շտապել է նրան իր վերջին հրաժեշտ տալու. զաղաղ զարդարված է եղել ինչ պատվով: Դաժանական են խօսել ընկեր-բժշկական Միչկելեան և Վ. Մանուկեան՝ երկուստեքալի կողմից: Բայց որ սրտաշարժն է, եկեղեցուց զաղաղ դուրս են տարել հայ տիկնիկներ, որ չը տեսնված երևոյթ է գաւառում. այդ մի երախտագիտական անկեղծ սրտի արտայայտութիւն է եղել հայ կնոջ, հայ մօր կողմից դէպի հանդուցեալ այն բոլորի փոխարէն, ինչ որ բարիք և բժշկական օգնութիւն վայելել է իր հայր-բժիշկի:

Արդիւնաւոր և բազմաշխատ կեանքի յիշատակը թող օրհնված լինի:

Գէորգ Բանաստեղծ Մկրտումեանից

Աստուծան.

ճշմարտութեան մեծ բաժին կայ, բայց ոչ ամբողջ ճշմարտութիւնը: Նշանակելի է ընդդիմախօս յօդուածագրի մասնաւոր այն յանդիմանութիւնը, որ ուղղված է լրագրական վէպերի դէմ: Մենք էլ տարիներէ ի վեր պահապարակ ենք այն տարօրինակ սէքը, որ Կ. Պօլսի խմբագիրները ունեն դէպի Ֆրանսական փողոցային վէպերը, որոնց մէջ կան զանազան խնդիրներ, բայց չը կայ կեանք, չը կայ դեղաբուսութիւն: Նոյն խի նորեկութիւն մասին, որոնք ուղղուած են Կ. Պօլսի լրագրիչներին ֆելիետօնական մասը, մենք ասել էինք, որ յանդիմանք է այդպիսի գործերով ընթերցող կերակրելը: Եթէ Կ. Պօլսու չեն երևան գալիս այնպիսի գրողներ, որոնք նամար կեանքը, իրականութիւնը ոգևորութեան աղբիւր է, միթէ դրա պատճառներէ մէկն էլ այն չէ, որ երկուստեք սերունդը, նա, որ գրողներ պիտի արտադրէ, սնվում է մեծանում է այդ տեսակ դատարկ ու յիմար գրուածքներով վրա: Թիւրքացիները ուստի սառնալ վրայագրողներին համար մեծ նշանակութիւն են ունեցել և ունեն. 70-ական թւականներէ սկսած՝ դուք չէք գտնի մեր մէջ փոքր ի շատէ չնորայի վրայագրող, որ պարբերական հրատարակութիւններ մէջ և նրանց միջոցով չը լինէր յայտնի դարձած: Կասենք աւելին: Իրաւաբան յիւլիսիսից ալ օրգանի դոյնն ունի, որին մօտ է եղել, որի հայեացքները, ուղղութիւնը իր գործունէութեան հիմք է ընդունել: Բաֆֆին գրել է «Ջահրումար», գրել է և լեռնութիւնը: Որքան տարբերութիւն այդ երկուսի մէջ. և տարբերութիւնը կատարելապէս հասկանալ չենք կարող, եթէ ի նկատի չառնենք, որ «Ջահրումար» գրված է այնպիսի ժամանակ, երբ հեղինակը գրական շրջանների մէջ չէր, երբ դեռ որոշ գրական դաւանանք չուէր. իսկ լեռնութիւնը գրված է յայտնի գրական միջոցով: Եթէ, ցուցանում էր իր մէջ այն մտքներն ու դադարաւորները, որ արձարուած էր Գրիգոր Արծրունին հրապարակախօսութեան միջոցով: Մեր մէջ տիրող երկու գլխաւոր ուղղութիւնները—տիրացուական և առաքելական—յայտնի մէջ և վրայագրութեան մէջ: Սա ցոյց է տալիս, որ խմբագրութիւնը իր յայտնի դաւանանքներով այն դպրոցն է, որի մէջ գրական գաղափարներ, հասկացողութիւններ են մշակվում: Կ. Պօլսի խմբագրութիւնները մինչև ամս իրանց ճաշակը ցոյց են տուել անհամ յայտնի վէպերի թարգմանութեան մէջ. ինչպէս դարձանալ, որ տարիներ ընթացքում այդ անհամութիւնները ըմբոստել են ընթերցողներին և գրադէտներին ճաշակն ու հասկացողութիւնները: Խոստովանելով այս բոլորը, մենք, այնու ամենայնով, աւելցնում ենք, որ լրագրութիւնը իր ղեկավարներով միակ պատճառը չէ: ԶԳ որ ինքը լրագրութիւնն էլ արդիւնք է այն միջնադարի, այն միջնորդի, որի մէջ ապրում է: Եւ ուստի հայերի ու թուրքահայերի վէպերի մէջ եղած զանազանութեան պատճառը, մեր կարծիքով, աւելի լաւ բացատրում է մի ուրիշ յօդուածագիր, որ գրում է.

Մոլեռանդ հիացող մըն եմ մեր Կովկասեան եղբայրներուն ինտելիկենցիային, որուն անհուն գերազանցութիւնը մերինին վրա «Հասարակական» մը դարձած է ինձի: Ո՛վ հարեց արեւելեան ու արեւմտեան հայու մակերեսները մեր հիւսիսայիններն են անոնք,—մեր ծանրախոհ գրողները, ու հարաւայիններն ենք մենք,—կարծես: Փերմանից 55 հայ ուսանողներուն 49-ը ուսուսանայ են, իսկ մենք Բարիկը կը դրկենք մեր տղաքը, իրա՛ն է սակայն, որ Լէյքքիլի ու Պէլլիլի մէջ chahut չեն պարեր:

Ինչ վերաբերում է «հիացման», մենք կասենք, որ զանազակ ձայնը հեռուից ջաղջը է լսվում, և մեր ինտելիկենցիան «հիացում» պատճառելու բախտից շատ է հեռու: Բայց միւս բացատրութիւնները ճիշդ են: Ուրեմն, նորից և նորից ասած է գալիս կրթութեան և ուղղութեան հարցը: Այդ մասին մենք արդէն շատ ենք խօսել, և եթէ այժմ մի քան աւելացնելու լինէինք, դա կը լինէր այն ջերմ ցանկութիւնը, որ մեր թուրքահայ եղբայրակիցները որքան կարելի է շուտով ազատվեն իրանց կաշկանդող հասկացողութիւններից և ամենայն եռանդով սկսեն ուսումնասիրել իրանց կեանքը, խորին ուշադրութեամբ ակադէմիստ նրանց հոսանքներին և երկար մտածեն իրանց տեսածի ու լսածի վրա: Շատ ճիշդ է, որ թուրքահայերի մէջ վէպը, գեղարուեստը չափազանց յետ է մնացել: Եթէ մի յեղափոխութիւն այդ ճիւղի մէջ, բայց այդ յեղափոխութիւնը պատրաստելու համար հարկաւոր է դիմակցութիւն, լուրջ ընթերցանութիւն, գրական լուրջ գործերի թարգմանութիւն:

ՆԱՄԱԿ ՆՈՒՈՒՑ

Մայիսի 26-ին

«ОБ ВОЛНАХИ ЖИТЬЕ, ПО ВОЛНАМ ВЕЧЬ» ուսուցիչ այս առածը ամենայն իրաւամբ կարելի է ճիշդ համարել գաւառիկ անթիւ թուրքերի, լէզգիների մէջ ցանուցիւ ապրող մի բուռն հայերի վերաբերմամբ: Թէև հայը բնաւորութեամբ խաղաղ, կուրց խուսափող և զէնք ու զբաժնից հեռու մնացող իր ամբողջ ուշքն ու միտքը խաղաղ կուրսուրական աշխատանքին է նուիրած, բայց ուրիշ շատ քիչ տեղ լինի գուցէ, ուր ինքնապաշտպանութեան հոգսը այնքան զբաղեցնի հային, որքան մեր գաւառուկ: Տեղիս հայը որքան լաւ մշակ, մեր գաւառուկ էլ զէնք պահող, գործածող է: Տեղական ուսուցիչները ինքն ինքն համարեա անձեռնհաս է փոքր ի շատէ խաղաղ ու ապահով պայմանների մէջ գնելու խաղաղաւէր բնակիչներին կեանքը: Իրա պատճառը երկրի բնական դիրքն է և աղբաբնակութեան անհասարակ բարեկեցութիւնը: Թուրքը ու լէզգին արեւելեան ազգերին յատուկ թուրքական և ծուրկական սիրահար, հեշտ կեանքի ձգտող, աշխատանքից փախչող է, իսկ հրացի հայը միշտ գործունէայ, միշտ բանող և տունը լի ամեն բարեբով: Ահա այդտեղից սկիզբ են առնում մեր գաւառի ամեն մեծ ու փոքր գործութիւններն ու արեւմտահայութիւնները: Ամեն հայ տուն ունի հրացան (սեծ մասամբ բերդան կամ պիթոլի), ատրճառակներ, խաչալներ:

Զէնքը նրանից անբաժան է իր հողագործութեան աշխատանքի միջոցին, մանաւանդ ամառը՝ երբ լճկան եզն ու դոճըլ ամիսներով հանդերձն են պահվում: Վայ է, որ հօտաղը մի քիչ աչքերը խփի, առաւօտը նրա տաւարը ու՛ղ գլու է ու թուրքի «եաթաղու» կը լինի պահված, սպասելով առաւօտ փրկանքի: Երբ այդ է պատճառը, որ ուսուցիչները արդիւնք չենք, զէնք պահող հայերի վրա նայում է «մատները արանքով»: պակաս չեն և յետ խելու դէպքեր, ինչպէս էր ամսիս 20-ին, որ ծանր հետեւանք ունեցաւ Սաբաթալի գիւղի համար:

Ջաբաթալայից եկած մի պրիստաւ նկատում է հօտաղի ձեռքին բերդանկա հրացան և կողակներին հրամայում է խելը: Հօտաղը չէ տալիս. սկսվում է երկու կողմից հրացանաձգութիւն. պրիստաւի դնդակը կտրւում է հօտաղի աջ կողմը: Հրացանները ստեղծ ստեղծ պայթիւններից սարսափած՝ դիւղից դուրս են թափվում անթիւ մարդիկ, հրացաններով զինված, կարծելով թէ դաշաղներ են եկել: Միւս օրը ընդհարման տեղը գալիս են Ջաբաթալայի և Նուխու գաւառապետները, պրիստաւը և ընդհարման հետեւանքն էր—գիւղացիք մեղադրվում են զէնքով իշխանութեան դիմադրելու յայտանքի մէջ: Գիւղացիները արդարաւում են, որ իրանք ոչինչ չեն արել, այլ միայն կարծելով թէ դաշաղներ են կեղծ պրիստաւի և չէ՛նքի ֆորձ հաղած՝ գիւղին վրա տուել՝ զինավթախ են արել նրանց: (Վաշաղների կողմից այդ ձեռք թալան եղել է պատուումս) 17 մարդ Ջաբաթալի գաւառապետն է բռնում, իր հետ տանում, որովհետեւ ընդհարումը եղել է իր գաւառում: 5 հոգի էլ Նուխու բերդն են բերում:

Պէտք է ասած, որ գիւղացու յանդիմանութեան թեւեր է տուել այն հանդամանքը, որ մի քանի անբարեխիղճ ստորին պոլիցիական պաշտօնեաներ շատ հեշտացրել են պատմից ազատվել: Այսօր այս տղեղ փառաւ գալիս է նրանց գլխին՝ որպէս մի խրատական դաս:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Պարիզ, մայիսի 18-ին

Կիմանանք թէ Պարիզի մայր ուսանողաց աւելածը որ հակառակ ուսանողութեան կամքին և առաւել անոր հակառակութեան, կազմված է խուճը մը ոչ-ուսանողներէ, որոնց մէջ հայիկ երկու-երեք ճշմարիտ ուսանողներ կարելի է գտնել՝ ձեռնարկած է հրատարակել «Համալսարան» հանդէսը, ուսանողական կեղծ անուան տակ:

Միութեան, նախաձեռնողի ուսանողական պատուին և շահերուն՝ կը յայտարարէ թէ յիշեալ «Ակումբ» որ ոչ մի ուսանողական մարմին կը ներկայացնէ, իրաւունք չունի ուսանողութեան անուան և պատասխանատուութեան տակ որ և ինչ հրատարակութիւն կամ գործունէութիւն մը կատարելու:

Ուստի կուգանք ներկայիս բոլորքը և զգուշացնել հայ հատարակութիւնը այդ պարտնեւորուած անհատական և շահադիտական ձեռնարկութիւններէն:

Ի դիմաց Պարիզի ուսանողական միութեան՝ Վ. Ատենապետի՝ Զաւենանց Ատենապետի Խ. Սարգիսեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թուրիզ, ապրիլի 29-ին

Բարեհաճեցէր տպագրել «Մշակ» մէջ հետեւեալ հերքումը:

Ուսուցիչ պ. Ռաֆայէլ Մովսիսեանին իրան վերաւորված համարելով «Մշակ» 46-րդ համարում տպված դօքտ. Կ. Փաշայեանի թուրքից ուղղած թղթակցութեան այն մասից, ուր յուն-վարի 8-ին տեղի ունեցած լսարանական ժողովի մասին խօսելով ասված է, թէ «այդ միջոցին մի ուրիշ դպրոցից արտաբերված ուսուցիչ (ակնարկելով պ. Ռաֆայէլ Մովսիսեանին), համալսարանից ուսուցչին, ձայն բարձրացրեց սրբադասի դէմ, բողոքելով այս օրինակուր կարգադրութեան դէմ. իսկոյն այդ խուլարար արտաբերված ուսուցչին ևս դուրս հանեցին», դիմեց ստորագրողներին և խնդրեց դօքտ. Փաշայեանից այդ մասին բացատրութիւններ պահանջել:

Լսելով երկու կողմի բացատրութիւնները՝ խնդրեց պարզելով երևան եկաւ—ինչպէս դօքտ. Փաշայեան ինքը խոստովանվեց, որ թղթակցութեան մէջ, պ. Ռաֆ. Մովսիսեանին վերաբերված մասը հիմնված է եղել թիւրքացիութիւնների վրա:

Պ. Ռաֆ. Մովսիսեան «արտաբերված» չէ եղել Լիւրաւայի դպրոցներից, այլ նոր 1888/89 ուսումնական տարեշրջանում տարվայ սկզբից չէ վարձվել: Լսարանում տեղի ունեցած դէպքի աւելթով նա մի ապօրինի վարձուք ցոյց չէ տուել և դուրս չէ հանված այդ ժողովից: Պատու ունեցանք պարտնեւորին հայտնելու և երկուսի համաձայնութեամբ վճարեց այս հերքումը մեր կողմից ուղղել ձեռ լրագրին:

Զէնի Գրիգորի

Ջաբաթալի Նաղարեգեանց

ՆՈՒՈՒՑ

Մեզ հաղորդում են, որ Ներսիսեան դպրոցի այն օրիգրիները, որոնք ուսանում են բարձրագույն դպրոցներում իբրեւ Էֆենդիանցի սաներ, արդէն վերջացրել են իրանց ուսումը, ուստի դպրոցի նախկին աշակերտները կողմից ստացվում են խնդիրներ ազատված թոշակներ ստանալու համար: Այդ խնդիրները կը քննվեն, ինչպէս լսում ենք, աշխատում:

Լևոն Սարգսեան, դիմելով Կովկասեան Գիւղա-ստեղծական ընկերութեան, յայտնել է, որ նա իր հանգուցեալ հօր յիշատակին որոշել է յանձնել ընկերութեան 300 ռուբլի այն նպատակով, որ այդ գումարով հրատարակվեն հանրամատչելի գիւղատեսական գրքոյկներ հայերէն լեզուով: Ընկերութեան խորհուրդը իր յունիսի 2-ի նիստում որոշեց ընդունել այդ գումարը և նրա գործադրութեան ձեռք համար մշակել առանձին ծրագիր:

Մեզ խնդրում են բարեգործները ուշադրութիւնը դարձնել Մցիսիսի հայ եկեղեցու գաւթով գտնվող խարխուլ շինութեան վրա, որ տեղ կենում է ծխական քահանայն Մցիսիսի հայ համայնքը շատ փոքր է և անկարող է իր ծայրը շինողները վնասված շինութիւնը: Ուսուցիչները վտանգաւոր է գտնում ներկայ շինութեան մէջ ապրելը, ուստի առաջարկել է անյապաղ ձեռնարկել նորոգութեան:

Թիֆլիսում շարունակվում են հով եղանակներ: Յաճախ գալիս են անձրևներ: Յունիսի 2-ին տեղի ունեցաւ Թիֆլիսում մի կարճատև մրրիկ և հեղեղ:

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ Յ. Ալվադովսկին, որը նոր էր աւարտել «Պուշկին» Գիւրգուշեան ծայրերի մօտ նկարը, ներկայումս նկատում է մի ուրիշ մեծ պատկեր, որի նիւթն է կրկին Պուշկինը: Պատկերը պէտք է անուանվի «Պուշկինը Այ-Պետրի վրա արեգակի ծագման ժամանակ»: Այդ պատկերի վրա նկարված կը լինի Այ-Պետրի գագաթը, որի բանաստեղծը, ձիւ վրա հեծած, մի թուրք առաջնորդին հետ, հեծվում է նայելով հօրիգօնի վրա երևացող արեւածագով: Պուշկինը հանել է գլխարկը, և ողջունում է արեւածագը: Պատկերը շուտով կաւարտվի և նկարիչը կուղարկի Պետերբուրգ և Մոսկու:

Ստացանք Յարութիւն Թումանեանի «Բանաստեղծութիւններ» գրքոյկը, որ պարունակում է իր մէջ հեղինակի 35 հատ ուսանող երկասկիւթութիւններ, որոնք գրված են 1892—1899 թուականներին: Գրքոյկը բաղկացած է փոքրադիր 111 երեսից: Գինն է 50 կոպէկ:

ՆՈՒՈՒՑ մեզ գրում են. «Երկարատև երաշխիք յետոյ, ամբողջ մայիս ամիսը, սկզբից մինչև

չե օրս, անցաւ խիտ խոնավ: Անդադար անձրևները ու կատաղի փոթորիկները աւելի վնաս, քան թէ օդուտ տուին ճրքած արտերին: Այժմ եղանակներն սկսել են կամաց-կամաց լաւանալ և յոյս կայ, որ այս տարվայ արտերի բերքը միջակից վատ չի լինի: Քաղաքում և գիւղերում մի և նոյն դինն է: Յորենը ծախվում է թաղարը (198) 27—29 ռուբլի, թխած հացը՝ ֆունտը 5 կոպէկ, ոչխարի միսը 11—12 կոպէկ, տաւարինը 7—8 կոպէկ, իւղը 35—40 կոպէկ: Քաղաքի մատուցողներն ու հացթուխները շատ էլ ուշք չեն դարձնում դուռնի որոշած տակաւինս:

Գանձակի գաւառի ԳԵՂԱՐԷԿ աւանից մեզ գրում են. «Պէնձագործարանի ծուխը շատ վրնասում է մեր շրջակայ արտերին: Պէնձի հանք այրելու ժամանակ նրա մէջ գտնվող ծծումբը արձակում է ծանր ծուխ, որ սաստիկ վնասում է բուսականութեան, արտերի հասկերը ճմրշկում են և փչանում: Նոյն խի խոտահարքը վրնասվում է խեղդող դաղից: Գիւղացիները անկարող են օգտվել իրանց ցանքերից այդ դժբաղդ հանդամանքի հնորէնս:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐԿԱՀԱՅՏԵՐԻ ԿԵԱՆՔԻՑ

«Արեւելք» մէջ կարդում ենք. «Երեկ, Վանայ առաջնորդի տղապա՛ն Ստեփան վարդապետին կողմէ հեռագիր մը հասաւ Պատրիարք Հօր, ծանուցանող թէ տեղւոյն լատին որբանոցէն եօթը հայ որբեր ևս Աղբ. Որբանոցը դիմած և ընդունուած են: Հեռագիրը կը յարէ թէ Գուրուչայ գիւղի դաւանափոխ աղջկաններն ալ մայրենի Եկեղեցւոյ գիրկը վերադարձած ըլլալով՝ այլ ևս գրեթէ վերջացած է դաւանափոխութեան հետքը Վանայ մէջ:

Սերբից գրում են նոյն լրագրին. «Տեղւոյն բողոքականները, ընդամենը 44 տուն են, 6ը ասորի, իսկ մնացածները հայ, որոնք 30 տարեկէ ի վեր հետզհետէ դաւանափոխ եղած են: Ունին ժողովարան մը՝ հաստատուած Մր. Ուէլիքեմէն, նաև մանչերու դպրոց մը և աղջկանց ծաղից մը: Ուսանող 80, ամէն աղգէ: Պաշտօնեայ՝ 2: Տարեկան պիւտե՛՛՛ 27 ոսկի, որ միսիօնարներուն կողմէ կը հայթայթուի: Կրթական ծրագիրը չը կայ: Հայերէն չեն կարդացներ: Զաւակներն ալ Հայոց դպրոցը դրկել անուր բան է իրենց համար: Մարտիսի միսիօնարութեան թիւով եղած են ցարդ: Երբեմն ունեցել են բաւերուն քարոյղներ, օտարախօս: Հիմակ այդ երբը կը կատարէ դպրոցին ուսուցիչը, աւելցնել: Այս երեսուն տարուան շրջանին մէջ միայն մէկ երէց ունեցած էր ու ս գ զ ֆ (Երէց) Էլիաս, որ հիմա Մոսկու կը գտնուի: Մեզմէ աղջիկ կառնեն, դաւանափոխ ընելով գայն. իրենց աղջիկները կուտան մեզի՛՛ փեսան ալ «հաստատվել» կը բերեն» բացարձակ տղիտութեան պատճառաւ: Պատկերին ստորի քահանայներու ձեռքով կը կատարուի ընդհանրապէս, երբեմն ալ մօտ տեղերէ հրաւրուած բողոքական երէցի մը ձեռքով կորհնուի: Վերջերս բողոքականութեան յարդիները վերադարձան մայրենի Եկեղեցւոյ ծոցը:

«Սուրհանդակ» լրագիրը հետեւեալ կերպով է պատմում «Արեւելք» մի թղթակցութիւնը. «Երբման մեծ եղիպտահայը, Պօղոս փաշա Նուպար, շատ աւելի կը հետաքրքրուի Եղիպտոսի առաջնորդական խնդրով, քան թէ իրեն ուղղուած օգտակար առաջարկութիւններով: Մէկ ամիս առաջ լուրեցաւ որ Պօղոս փաշա 200 ոսկի դրկել է Ս. Պատրիարք Հօր: Կարծուեցաւ թէ այդ գումարը կաթօտելուց համար նուիրուած է. բայց «Արեւելք» Գաղթիկ թղթակցից այս անգամ պարզել է այն գաղտնիքը, որ Ս. Պատրիարք Հայրը փախկան նկատութիւններ չը վերաբերուի համար երևան չէր հանած մինչև ցարդ: Ն. Սրբադնութիւնը առաջարկած էր Պօղոս փաշայի Նուպար-Շահ-նաղարեան վարժարանը վերաբանալ Սիւրի մէջ Նուպարեան տան ծախքով, քանի որ 800 ոսկի չափ գումար մը ազատուած է վարժարանին բեկորներէն և տոկոսի տրուած է: Գիտէ՛ք թէ Պօղոս փաշա ինչ կը պատասխանէ. կրնէ թէ իր հայրը բնաւ այդպիսի փախազ մը չուէր և խորապէս ազդուած էր այդ դպրոցի դրամագլուխը փճացած ըլլալուն համար. ուստի Պօղոս փաշա 200 ոսկին կը դրկէ որպէս զի տոկոսի դրուած 800 ոսկին վրայ աւելցուի և հազար ոսկի գոյանայ, և երբ այդ գումարը տոկոսներով 4000 ոսկի բարձրանայ, այն ատեն Սիւրի մէջ բաղձացեալ Ժառանգաւորաց վարժարանը բացուի: Հոգեւոր Շահնապարեան Վ. ի թողածն ալ 1000 ոսկի է եղել և պայման դրել է որ երբ 4000 ոսկի բարձրանայ, կտակը այն ատեն գործադրուի:

«Ասկից դատ Պողոս բաշա գրեք է Ս. Պատրիարք հօր թէ, Նուպարեան ընտանիքին վիճակը կարծուած տեղումնքը չէ: Արդէն նոյն ընտանիքը գրեք է թէ թէ կրօնական մէջ թէ Նուպար փաշայի թողութեամբ հարստութիւնը 3 1/2 միլիոն ֆրանք է: Կը մտածենք թէ պէտք կարայայլի: Տրապարակային բացատրութիւններու Նուպարեան ընտանիքէն հանել ուղղող թիւ է, բայց ասոնք մեզի չեն վերաբերել և անպիտի բաներ են, որոնցմէ նոյն իսկ Նուպար փաշա ալ դո՛ւ չը պիտի մնար եթէ ողջ ըլլար:»

Վաղուց, շատ վաղուց պիտի հասկանային Կ. Պօլսի լրագիրները, որ ոչ ոք իրաւունք չունի հաշիւ պահանջել Նուպարի ընտանիքին, եթէ նա նոյն իսկ հարկեր միլիոններ ժառանգած լինէր:

ՆԱՍՏԱԿ ԱՆԳԼԻՍՏԻՑ

Լոնդոն, մայիսի 28-ին

«Daily Telegraph»-ի թղթակիցը իր վերջին տեղեկագրի մէջ կը յայտնէ, թէ խաղաղութեան խնդիրը եկած է այժմ մի անպիտի դիրքի, որ պիտի որոշէ թէ ներկայ միջազգային խորհուրդը պիտի կարողանայ գործնական հետեւութեանց զալ իր ծրագրին և որոշումներուն մէջ ի նպատակ ազդեցութեամբ մշտապէս եղբայրութեան:

Համաձայնութեան ընտրեալ մասնախումբը, որ անուիթ է «Arbitration Committee» անունով, իր ուրբաթ օրվան նիստին մէջ, նախագահութեամբ ֆրանսական պատգամաւոր պ. Պուր-մուայի, քննեց այն ծրագիրը, որ տրուեցաւ բար-տուղար Բաֆօրդի ի կողմէն: Երազիրը, որուն նկատմամբ անդամներու դիտողութիւնները և դատողութիւնը յայտնուեցան բաշխուած օրի-նակներու մէջ, կը պարունակէր քսան և վեց յօ-դուածներ, որք կընկնէր երեք զլիսաւոր բաժա-նումներու տակ, ըսին առարկան լինելով միջ-ազգային ատենանի և մշտապէս խորհրդի մը կազ-մակերպութիւնը:

Երեք բաժանումներ, զոր նշանակեցինք ի վերեւ, են միջամտող մարմնի մը կազմակերպու-թիւնը, մեթոդներ և պայմաններ համաձայնու-թեան, և միջազգային մասնախումբ մը, որուն նպատակը պիտի լինի խուզարկել միջազգային դժուարութիւններու պատճառները և դանդա-հանքերը խնամքով լուծել:

Լոնտոնեան օրաթերթներու մեծ թղթակիցնե-րը Մ. Պուրմուայէ և նախագահ պ. Սթալէ ա-ւելի սեր ձուլէնք Փառնաֆօլթի կը վերադառնան միջազգային մշտական արբերումներու կազմա-կերպութեան գաղափարը: Ըստ սեր ձուլէնք Փառնաֆօլթի, համաբաշխութեամբ գործել անկա-բելի է, եթէ արիւղանքներու մշտական խորհուրդ մը չը լինի, որուն մեքենակաւորութեան և կազ-մակերպութեան մասնախումբները վրա չէր կարող հաստատական ուղղութիւն մը գծել:

Յայտնի է, թէ այս վերջին ծրագիրը, եթէ ընդունվի, ազդեցութեամբ պատմութեան և Նուպարի մտաւորական և բարոյական արթնութեան մէջ մեծ փոփոխութիւն մը պիտի կրնայ լինել: Եթէ բոլոր միջազգային դժուարութիւնները այս կեր-պով լուծուին, սուրբը իրենց պատենանները պիտի կրնան մտնել սակայն չենք կրնար հա-ւատարմ դնել, թէ ըսին իրամը պիտի հարթա-նայ, քանի որ պետութիւններ կը միտեն պահել իրենց ազդային ներքնաշնչները: Թերեւս ապա-զայ վեճակները Նախօրէին III-ի պէս չը խոր-հին թէ իրենց դա՛ն պահպանման համար ազդ մը պատերազմի մը կարծէ, սակայն, քանի որ «ազդային ներքնաշնչներ» կը պահուին, տեղեկ-բական եղբայրութեան և խաղաղութեան գաղա-փարին կամ ծրագրին յաղորդութիւնը երկրային է, և ուժի կամ կոշտ զօրութեան առաւելութիւն մը չունի և զիբաւ պիտի կրնայ վրդովել աշ-խարհի խաղաղութիւնը:

Ազդային ներքնաշնչներ—ասն ըսին խորամը, որ կը կենայ տեղեկութեան խաղաղութեան խոր-հուրդին առջև: Այսօր Մեծին Բրիտանիոյ մէջ կը պահուին ազատականութիւնը մեծնելու վրա է. ազատականը և պահպանողականը կամ միացեալ ազատականը թէ ներկայիս յանձին 2 1/2 միլիարդէն կամ 3 միլիարդէն, մի և նոյն առար-կային կը դիմեն, որ է երկրակալութիւն մը՝ զիպոստակական զօրութիւնով ստ է, ինչ որ կոչուած է «imperialism»:

Միացեալ-Նահանգներ դեռ կը պահեն Մօնթրի-վարդպետութիւնը և կը միտեն նոր աշխարհի տիրապետողները լինելու իրենց շարժառիթները Կուպայի անկախութեան առթիւ ընդդէմ Սպա-նիոյ անշուշտ ազնիւ և դիմաւորելի են, սա-կայն ըսին շարժառիթները կը տեսնուին Փիլի-պին կղզիներու խնդրին մէջ, ուր Ամերիկա դաւ իր տիրապետող նոր կարմիր պատմուճա-նը Արդարեւ Մեծին Բրիտանիոյ իսկ զէնք վեր-ջեան առանց դաշնակցի դաւաւ. այժմ ասն

միացած անդլո-սաքսոնական երկրակալութիւն մը կը սպառնան միացնելով իրենց ուժերը և տի-րապետելով հինգ ուղիւստներու:

Յիշատակ, դեռ խոնարհած կը զգայ զինք Գերմանիոյ առջև, տեսնելով Սլոյս-Լօրէն իրմէ անշատած. Յիշատակ, քաղաքականութիւ-նը և ներքնաշնչն է ետ բերել իր առջի պատի-ւը, հաստատել իր լատինական տիրապետութիւն-թեան բարգաւաճեալ զօրութեան հետ:

Գերմանիա իր փառաւոր կայսեր ներքնաշնչ-ները սիրով առաջ կը տանի—հինգ և ընդա-յին մի չը տեսնուած տեսնոյն կայսրութիւն, տի-րապետել Փոքր-Ասիոյ, Միջագետաց և իր ձեռքը առնել մերձաւոր Արեւելի բանալին, որուն վրա չը կրցան միաբանել Նուպարի երկու ծաղրադի-ւայները:

Ռուսիա կը միտի գերակշռութիւն մը տալ սլավական ցեղերու և դանիք միացնելով տա-րածել իր տիրապետութիւնը Պալմիրէն ի Միջ-երկրական, և Պարսից ծոցէն մինչև Պէրսիական ծովը:

Անա այս մի մասն է ազգային ներքնաշնչ-նը, զորս չենք կրնար միացնել. եթէ պետու-թիւնը և խաղաղութիւնը ընդհանրապէս այդ ներքն-աշնչները վար դնեն մարդկութեան սեղանին վրա և մարդկային ոչ թէ ազգային ներքնաշնչ-ներով գործեն, համաբաշխութիւն կարելի պիտի լինի և ազատ զանազանութեան մէջ պիտի գտնուի սիրոյ և եղբայրութեան ներդաշնակու-թիւնը, զոր բուն գործութիւնը այսօր կը ջննայ ջնջել:

Ջայրմար

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Պարիզի պարլամենտական չըջաններու» խո-տում են, որ սենատի այն յանձնաժողովը, որը ընտնւմ է ներքին շնորհման վերաբերեալ օրի-նագիծը, մտադրութիւն ունի օրինագիծ բնադի-րը այնպէս փոփոխել, որ Զօյան ներքին ստա-նայ: Կառավարութիւնը ջերմ կերպով ցան-կանալով Զօյանի նոր դատը չը սկսել, կը պաշտպանի սենատի յանձնաժողովի առաջար-կութիւնը այդ մտքով:

—«Temps» լրագրից գրում են, որ Վանի և Դիարբէքի վիլայէթներում արդէն անկարգութիւններ են սկսել: Այդ անկարգու-թիւնները ժամանակ սպառնացին ուժ հայելու և հինգ թիւրքեր Բիթլիսի չըջաններում. կաշառա-ւորված են 12 մարդիկ: Սուլթանը յուլի 1-ին տեղե-կութիւններ ստանալով Զմիւռնիայի նահանգա-պետից Կրետէ կղզուց եկած մասնաւորական զաղ-թակաւորների վերաբերմամբ, նշանակեց միլիտա-րական յանձնաժողով, որը պէտք է զբաղվի այդ զաղթակաւորներին Անատոլիոյ դաշնապետի վիլա-յէթներում բնակեցնելու հարցով: Զորս հազար զաղթակաւորներ պատրաստվում են հեռանալ Կրետէ կղզուց:

—«Temps» լրագրի Կ. Պօլսի թղթակիցը մաս-նաւոր աղբիւրից հետեւեալ տեղեկութիւններ է քաշել խաղաղութեան կոնֆէրենցիայի մասին: Յանձնաժողովների խորհրդում գործը այնպէս խաղաղ չէ ընթանում, ինչպէս կարծւում են. ընդ-հակառակը, յաճախ խիստ ընդհարումներ են տե-ղի ունենում: Ռուսիա-փաշային, շնորհիւ նրա դիպլոմատիական և բարձր տակտի, յաճախ աշո-ղում էր վերականգնել խաղաղութիւնը, բայց տարածաշնչութիւնը տեղի է ունենում մինչև անգամ առանձին պատուիրակութիւնների մէջ: Միացեալ գործում էին միայն ռուսները և ֆրան-սիացիները, նոյնպէս և անդլոսիացիները: Բայց նրանք ևս հակառակ են միմեանց հետ և առաջ կոնֆէրենցիայի նպատակներին թշնամական դիրք էին զբաղում: Երեք պետեան դաշնակցու-թեան ներկայացուցիչները ըստ երևոյթին միա-բան էին միմեանց հետ և պաշտպանում էին ռուսներին, բայց յայտնի է, որ նրանք մէջ ևս կարծիքներ մեծ տարբերութիւն կայ: Օսմա-նեան պատուիրակները Նուրի-բէ և դենքիայ Արդուլ-փաշա անկախորէն կերպով միացան գերմանացիների հետ, այն ինչ Ռուսիա-փաշան ֆրանսիական հայեացքներ է պաշտպանում:

—«Times» լրագրի Բերլինի թղթակիցը գրում է, որ գերմանական մամուլը շատ է աշխատում Ռուսաստանի ուշադրութիւնը հրահրել Անդ-լիայի բռնած դիրքի վրա Պարսից ծոցում, և այն քաղաքականութեան վրա, որին այդ պե-տութիւնը հետում է Պարսկաստանի հարա-ւում: Թղթակցի կարծիքով, Գերմանիան լրա-գրական արշաւանք սկսեց Անդլիայի դէմ իր երկաթուղիական նախագիծը Փոքր-Ասիայում իրագործելու ցանկութեամբ, որոնք դիմադրու-թեան էին հանդիպում անդլիացիների կողմից, գերմանացիները այդ պատճառով համաձայնու-թիւն են ուղղւում կայացնել ռուսներին հետ:

«ՄՇԱԿ» ՀՅՈՒՄՈՐԻՏԵՐ

ՌՈՒՍՍՏՏ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

2 յունիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՐԳ: Հրատարակված է Բարձրագոյն հրաման, որով հաստատվում է այն դաշնագրու-թիւնը, որը վերաբերում է մասնաւոր միջազ-գային իրաւունքի մի քանի խնդիրներին: Մեծ Իշխան Վաղիմիր Ալեքսանդրովիչ յու-

նիսի 1-ին մեկնեց Ֆինլանդիա՝ այնտեղի գործերը տեսնելու և ներկայ գտնվելու Մուրմանսկի արի-դանով Եկատերինեան նաւահանգստի օրհնու-թեան հանդէսին:

ԲՕՍՏՈՎ ԴՕՆԻ ՎՐՍ: Զինուորական միլիտա-րը, համաձայնութեամբ ներքին գործերի և երկ-րագործութեան միլիտարներ, թոյլատրել է ամեն տարի մայիսի 25-ից մինչև յունիսի 10-ը տնտեսական բանալ սպանիական կեղտոտ բուրդ ծախելու համար, իրաւունք տալով այդ ժամանակ անարդի կերպով զալ տնտեսականը՝ թէ հրէայ գործարանատէրերին և թէ ռուսաց, լեհական և արտասահմանեան գործարանատէրերի հրէայ-կոմիտեներին:

ՊԱՐԻՉ: Նիւսեան պալատում Պուանկարէ մնաց մինչև 5 ժամ 15 րոպէ. դուրս գալով, յայտնեց, որ Լուբէ կանչել էր նրան միայն տեղեկութիւնների մասին:

ԲԵՐԼԻՆ: «Köln. Zeitung» լրագրից գրում է. «Եւրոպական մեծ պետութիւնները հետաքրքր-ված են համարեա միջազգային բոլոր հարցե-րով, և չէին կարող վճռել նրանց, չը պաշտ-պանելով իրանց շահերը, ինչպէս և հաստատում է այդ Անգլիայի և Տրանսիլանի մէջ այժմեան եղած երկպառակութիւնը: Գերմանիան այժմ ոչ մի հարց չունի, որը կարելի ունենար միջ-նորդ դատարանի վճռելու: Այդ պատճառով էլ նա աւելի ազատ կարող է մատնացոյց անել այն փառաւոր վրա, որ միջնորդ դատարանը կա-րող է այնքան էլ անկողմնապէս չը գտնվի: Նա միայն այն ժամանակ կը համաձայնվի ըն-դունել ռուսաց առաջարկութեան սահմանե-րից դուրս ծրագրերին, երբ միջնորդ դատարա-նի անկողմնապաշտութիւնը ապահովված կը լի-նի:»

ԲԵՐԼԻՆ: «Nordd. Alg. Zeitung» լրագրից գրում է թէ անգլիական մի լրագիր պրոֆեսոր Յօնի ճառը, որ նա արտասանել է յունիսի 9-ին խաղաղութեան կոնֆէրենցիայի յանձնաժողու-վում, աղաւաղված կերպով է հաղորդել, և թէ ինչն կարող է վկայել, որ Զօյն բաւականացել է հետեւեալ յայտարարութիւնով. «Այն միտքը, թէ կարելի կայ մշտական միջնորդ դատարանի, պետութիւնների մէջ ծագած վեճերը լուծելու համար, շատ մարդկանց է դառնացրել, և շատ կարելի է, որ ունի իր որոշ նշանակութիւնը, բայց նա երկուդայի է, որովհետեւ նա, որոշ դէպքերում, կարող է աւելի պատերազմ առա-ջացնել, քան թէ խաղաղութիւն: Գերմանական կառավարութիւնը համոզված է, որ այդ եր-կուդը գերակշիւ նշանակութիւն ունի, և այդ պատճառով էլ նա չի ընդունի մշտա-կան դատարանի միտքը: Ինչ վերաբերում է Ռուսաստանի սկզբնական առաջարկութեանը, որի հիման վրա (յօդ. 13) միջնորդ դատարանը պէտք է կազմվի, վիճիւղ կողմերի համաձայնու-թեամբ, և անոն մի առանձին դէպքի առիթով, Գերմանիան, կարելի է, որ ընդունի: Այդ պատ-ճառով նա անհրաժեշտ է համարում պաշտո-նապէս առաջարկել ռուսաց լրագրի 13 յօդ. վերականգնումը, բայց թողնելով նրա խնդրե-լու հարցը:

ՊԱՐԻՉ: Ուղղիչ ոտտիկանութեան դատարա-նում ընտնւմ էր Կրիստիանի գործը՝ հանրապե-տութեան նախագահի կեանքի դէմ փորձ անելու պատճառով Օտէլյու: Նախագահի հարցին Կրի-տիանի պատասխանում է, որ այդպէս վարկեց չափազանց դրոժման աղբիւրներն տակ Նրա վարմունքը յանկարծուստ էր, և ոչ թէ նախա-մտածած: Պէտք է աչքի առաջ ունենալ այն հանգամանքները, որոնց ժամանակ այդ բանը տեղի ունեցաւ: Հանրապետութեան պրոկուրոր Ֆէլիօլէ ինքն է արտասանում մեղադրական ճառը: Նա հաստատում է, որ Կրիստիանին այնպէս սատարի խից, որ նրա ձեռագիտ-յալ կոտորվեց: Միայն այդ պատճառով Լուբէ հարուած չը ստացաւ. երեսին: Պրոկուրորն ասում է, որ Կրիստիանին նախատեսածա-կերպով էր գործում: Հարց ու փորձի են մեթարկում վկաններին, որոնք ոչինչ նոր բան չեն հաղորդում: Պրոկուրորն ապա առաջարկում է խիստ պատիւ նշանակել հանրապետութեան առաջին պաշտօնատար անձի վերաբերմամբ այդպէս լրաբար վարվելու համար: Փաստաբան Լալվաժ մատնացոյց է անում Կրիստիանի գոր-ծված դրոժման վրա, որ հետեւանք էր այժ-մեան հանգամանքների: Կրիստիանին լսեց իր դատաւճիւրը առանց այլայլման: Դատարանից դուրս գալու ժամանակ ոչինչ զէպքեր տեղի չունեցան: Հետաքրքրվողներ շատ կային: Առանձին միջոցներ ձեռք չէին առնված կարգը պահպանելու համար:

ՊԱՐԻՉ: Պուանկարէ եկաւ Նիւսեան պալատը 4 1/2 ժամին:

Մեղադրական ատենան յանցանք չը գտաւ Պիկարի և Լէյուայի գործում, որովհետեւ Դրէյ-

Փուսի գործի վերաբերմամբ վճռաբեկ ատենան դատաւճիւրը և ընտնութիւնը ցոյց տուցին, որ նրանց դէմ եղած մեղադրանքները անբաւարար են:

ՍՕՖԻՍ: Բացի հեծեալագոր զնդից, զէպի մա-կեղօնական սահմանը Դուբնիցայի մօտ ուղարկ-ված է և հետեւի գտնուի: Գրէկով այդ քայլի բացատրութիւնը հեռագրով Կ. Պօլս ուղարկեց այն մտքով, թէ նա զեկաւարվում է խաղաղ ցանկութեամբ՝ խիստ կերպով պահպանել սահ-մանների անխախտ լինելը:

ԼՕՆԴՈՆ: Մանիլայից տեղեկութիւն ստաց-վեց, որ Ֆիլիպինները զլիսաւոր հրամանատար գեներալ Լուչան և նրա աղիւստատը, հասնելով մայիսի 27-ին (յունիսի 8-ին) Ազլինալդօրի դըլ-լաւոր բանակը, ուր գնացել էին նրա հետ խորհրդակցելու, ընդհարումներ ունեցան պահա-կալմբի հետ, և երբ որ Լուչան հանեց ատրճա-նակը, երկուսն էլ սուղիներով սպանեցին:

ՊԱՐԻՉ: Պուանկարէ վաղը նորից կը գնայ նախագահ Լուբէի մօտ: Հաւատացնում են, որ այսօր, երեկոյեան, Պուանկարէ խորհրդակցու-թիւն է ունեցել պարլամենտի անդամների մի քանիսների հետ:

ՀԱՄԳՈՒ: Այն ենթադրանքներով, որը պա-րապում է ժընեվի դաշնագրութիւնը ծովային պատերազմների վրա տարածելու հարցով, նիստ կազմեց պրոֆեսոր Աստերի նախագահութեամբ: Փրանսիական պատգամաւոր Րէնօ ներկայաց-րեց խնդրական յանձնաժողովի նախագիծը, որը բաղկացած է 10 յօդուածներից: Մեծ մասը ընդունվեց: Նախագիծ մէջ առված է, որ այն նաւերը, որոնք ծառայում են իբրեւ զինուորա-կան հիւանդանոցներ, կամ որոնք անհերկ յատ-կացված են հիւանդներին, վերաբերվածներին և խորտակման ենթարկվածներին օգնութիւն հասցնելու համար, նոյնպէս և այն նաւերը, որոնք մասնաւոր անձանց ծախսով և ջանքերով են ուղարկված օգնութիւն հասցնելու համար, պէտք է յարգվեն և չը բռնվեն: Բ) յօդուածին ամէրիկական պատուիրակ Մագան մի յաւել-ւած առաջարկեց, որի նպատակն է որոշել չէ-ղը պետութեան նաւերի վրա ապաստան դրա-նող խորտակման ենթարկված և վերաբերված անձանց իրաւական դրութիւնը: Ապա ընդուն-վեց Կարմիր Խաչի դրօշակը կրօնական նշանա-կութիւն չունեցող մի ուրիշ նշանով փոխարինե-լու առաջարկը: Այդ առաջարկի մասին յայտա-բարութիւններ արեցին Թիւրքիայի և Սիւմի պատուիրակները:

ԼՕՆԴՈՆ: Համայնքների ժողով: Բրօլանդ հարցնում է, ճշմարիտ է արդեօք, որ Նանկինի փոխարքան չը թողարկեց Նանգսայի բրիտա-նական հիւանդանոցի ուղարկել Վէյ-ձայ-Վէյթ բերդապահ զօրքի համար բրինձ, պատճառա-բանելով իր մեթոմը նրանով, որ բրինձ ար-տահանութիւնը առհասարակ արգելված է, այն ինչ ռուսաց հիւանդանոցին, նրա եւանդոտ պա-հանջից յետոյ, թող տրվեց բրինձ ուղարկել Պորտ-Արտուրի բերդապահ զօրքի համար, և միայն դրանից յետոյ բաւարարութիւն տրվեց բրիտանական պահանջին: Բրօլանդի պատա-խանում է, որ այդ լուրերը կառավարութիւնը չէ ստացել: Բրիտանական մէկ ֆիրմայի ցան-մարութիւնների վրա, որ պատճառում է բրին-ձի արտահանման արգելքը, բրիտանիան գոր-ծերի հաւատարմատարը առաջարկութիւններ ա-րեց չիւնական կառավարութեան, որից յետոյ Նանկինի փոխարքային հրամանագրվեց թողա-րեք բրինձ արտահանութիւնը, որ գնված է մինչև արգելքի հրատարակութիւնը:

ԼՕՆԴՈՆ: Համայնքների ժողով: Բրօլանդի պատասխանելով մի քանի հարցապնդումներին, յայտարարում է, որ անդլո-ուսական համա-ձայնութիւնը վերաբերվում է ոչ թէ ռուսաց շահերի ընդարձակման գործին, այլ սահմանե-րի որոշելուն, որոնց ներքը բրիտանական կա-ռավարութիւնը չը պէտք է աշխատէ կոնցէսիա-ներ ձեռք բերել և չը պէտք է դիմադրէ ռու-սաց խնդրանքներին կոնցէսիաների մասին: Զինա-կան մեծ պատը կազմում է բնական սահմանա-գիծ և կազմում է Մանչուրիայի սահմանը Մուկդէնեան նահանգում:

ՀԱՄԳՈՒ: Երրորդ յանձնաժողովի խնդրա-կան ենթադրանքներով շարունակում էր միջ-նորդ դատարանի նախագիծը ընտնութիւնը: Վի-ճարանութիւններն այսօր միայն ունեն ընդհա-նուր բնաւորութիւն, որովհետեւ պատուիրակնե-րը մինչև այժմ չեն ստացել հրահանգներ, որ նրանք խնդրել են ուրբաթ օրվալ նիստից յե-տոյ: Այդ պատճառով ոչինչ վճիռ չէ ընդուն-ված: Յաջորդ նիստը նշանակված է ուրբաթ:

ՀԱՄԳՈՒ: Բաժանմունքների նախագահները նիստ կազմեցին Ստապի նախագահութեամբ և վճռեցին հաղորդել մամուլին տեղեկութիւն-

Издат. Т.—ва Орбелиановская ул., № 27.